

Література

1. Данилишин Б. Як Україні повернутися в клуб промислово розвинених країн. Дзеркало тижня. 1 грудня 2017 р. (дата звернення: 12.11.2023). URL: https://zn.ua/ukr/promyshliennost/yak-ukrayini-povernutisya-v-klub-promislovo-rozvinenih-krayin-262070_.html
2. Салівон С. Технологічні галузі промисловості в Україні зникають на очах. Федерація роботодавців України. 26 травня 2020. (дата звернення: 12.11.2023). URL: <https://fru.ua/ua/media-center/blog/salivon/tekhnologicheskie-otrasli-promyshlennosti-v-ukraine-ischezayut-na-glazakh>
3. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності (2010-2019pp.) та (2016-2021pp.). Державна служба статистики. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Позиції України в міжнародних рейтингах у сфері промислового розвитку. INDUSTRY4UKRAINE. 9 Листопада, 2020. (дата звернення: 12.11.2023). URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/pozycziyi-ukrayiny-v-mizhnarodnyh-rejtyngah-u-sferi-promysloвого-rozvytku/>
5. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, за підсумками червня 2023 року перевищила \$150 млрд. KSE. 2 серпня 2023 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-za-pidsumkami-chervnya-2023-roku-perevishhila-150-mlrd/>
6. Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності з розподілом за кількістю зайнятих працівників у 2016-2022 роках. Державна служба статистики. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2022 році. Державна служба статистики. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov>
8. Слухання Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку на тему: «План відновлення України від наслідків війни». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZJS8iLeuzUY>

Абрамов В.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Насипайко Д.С.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Розвиток національних економік в умовах глобалізації залишається предметом дискусій, оскільки відсутні емпіричні підтвердження впливу глобальної конкуренції на економічне зростання. Глобалізація охоплює широкий спектр економічної діяльності, включаючи міжнародну торгівлю, міграцію робочої сили між країнами та міжнародні інвестиції. Кожен із видів діяльності, які є складовими глобальної економіки, може по різному впливати на економічне зростання. Іноземні інвестиції є стратегічним

інструментом поповнення інвестиційних ресурсів країни в умовах недостатності національного капіталу, а також забезпечення надходження в країну нових технологій. Багато політиків і науковців стверджують, що прямі іноземні інвестиції (ПІІ) можуть мати істотний позитивний вплив на пришвидшення економічного розвитку приймаючої країни. На додаток до прямого фінансування капіталовкладень, ПІІ можуть бути джерелом цінних технологій і ноу-хау, одночасно зміцнюючи зв'язки з місцевими фірмами, що може дати поштовх економічному зростанню.

Вчені висловили думку, що «зростання може тривати нескінченно, оскільки віддача від інвестицій у широкий клас капітальних товарів, що включає людський капітал і технології, не обов'язково зменшується з розвитком економіки» [1]. Отже, теорія ендогенного зростання пояснює довгострокове зростання як результат економічної діяльності, що створює нові технологічні знання. Крім того, довгострокове економічне зростання визначається чинниками, які є внутрішніми для економічної системи, зокрема тими факторами, які визначають можливості та стимули для створення технологічних знань. Прямі іноземні інвестиції становлять важливий компонент ендогенної моделі зростання, оскільки мають прямий вплив на накопичення капіталу та опосередковано через передачу технологій [2]. Останнім часом інституційний фактор був доданий до інших факторів у моделі ендогенного зростання, оскільки «інституції сприяють ефективному розподілу ресурсів, зниженню трансакційних витрат (через скорочення хабарництва та корупції), інноваційній діяльності (через авторське право та патентне право), а також передачі технологій і прогресу, які є необхідними складовими довгострокового економічного зростання» [3].

У країнах, що розвиваються, «економічне зростання залежить від впровадження передових технологій, наданих транснаціональними компаніями через прямі іноземні інвестиції» [4]. Однак ступінь впливу ПІІ на економічне зростання значною мірою залежить від інституційних характеристик країни-реципієнта. Ці характеристики «пов'язані зі здатністю країни, яка отримує іноземні інвестиції, поглинати капітал» [5]. Отже, як стверджується в теоретичній літературі, інститути можуть покращити вплив прямих іноземних інвестицій на економічне зростання.

Залежно від рівня розвитку країни інвестиції в науково-дослідні та дослідницько-конструкторські розробки (НДДКР) та їх подальший внесок як в економіку, так і в людський капітал відрізняються. Існуючі дослідження військових витрат показують незначний «позитивний» ефект таких інвестицій на національну економіку, але не на людський розвиток. Бісвас Р.

та інші проаналізували різницю між витратами на НДДКР і військовими витратами для 76 країн з шести різних континентів, а також їх співвідношення з індексом людського розвитку (ІЛР) і валовим внутрішнім продуктом (ВВП). Вчені оцінили дані за 2000-2015 рр. з метою оцінки внеску цього розриву у витратах на індекс розвитку чи економіку цих країн. Результати дослідження, проведеного вченими, показали, що «існує двосторонній позитивний зв'язок між витратами на НДДКР та ІЛР», а також було виявлено «контрастний ефект взаємодії між ІЛР і ВВП, оскільки вищий ІЛР стимулював більше науково-дослідних розробок, а зростання ВВП сприяло військовим інвестиціям» [6].

Емпіричні дослідження підтверджують теоретичні положення про те, що інвестиції є важливим рушієм довгострокового економічного зростання. Недостатність інвестицій може уповільнити економічне зростання, а тривале зниження обсягів інвестицій може мати довгострокові наслідки для виробництва. Емпіричні дані показують, що тенденція до уповільнення економічного зростання після кризи 2007-2008 рр. була зумовлена недостатніми обсягами капітальних інвестицій. У зв'язку з цим, вчені зауважують, що «країни, де спостерігався найбільший економічний спад, зазнали найбільшого зниження обсягів капіталу» [7].

Взаємозв'язок між ПІІ та економічним зростанням є предметом досліджень протягом десятиліть, але ця тема залишається дискусійною. В останні роки зростає інтерес до цієї тематики, що можна пояснити процесами глобалізації, що тривають, і тим фактом, що багатонаціональні компанії відіграють дедалі важливішу роль у формуванні капіталу, торгівлі та економічному зростанні. Тим не менш, економічне зростання є складним явищем, на яке впливають як економічні, так і інституційні чинники, і напрями причинного зв'язку між зростанням і різними пояснювальними факторами часто є двосторонніми.

Як уже зазначалося, у неокласичних моделях довгострокове зростання може бути лише результатом екзогенного технологічного прогресу та/або зростання робочої сили. З цієї точки зору ПІІ можуть впливати на економічне зростання, якщо воно трансформується в технічний прогрес. У теоріях ендогенного зростання ПІІ впливають на темпи зростання через два канали: «безпосередньо, через збільшення інвестицій та більш ефективні технології; і опосередковано, шляхом покращення людського капіталу, інфраструктури, інституцій тощо» [8]. Позитивні наслідки ПІІ також можуть проявлятися у формі управлінських навичок, організаційного ноу-хау та навчання робочої сили.

Використовуючи різні дані та методичні підходи, багато дослідників дійшли висновку, що ПІІ позитивно впливають на зростання. Наприклад, у статті Лунгані П. та Разіна А. зазначається, що з трьох джерел потоку капіталу (ПІІ, портфельні інвестиції та первинні банківські позики) до країн, що розвиваються, ПІІ виявилися найбільш стійкими під час глобальної фінансової кризи 1997-1998 років, а також під час латиноамериканської фінансової кризи 1980-х років [9]. Мосс Т., Рамачандран В. і Шах М. дійшли подібного висновку у своєму дослідженні, яке було зосереджено на трьох країнах Африки (Кенії, Танзанії та Уганді) та дозволило виявити, що частка експорту транснаціональних корпорацій в загальних обсягах експорту країн є набагато більша, ніж частка експорту місцевих інвесторів [10]. Це свідчить про більший вплив ПІІ на зростання ВВП, ніж вплив внутрішніх інвестицій у трьох досліджуваних країнах.

Також існують дослідження, які показують відсутність або навіть негативний зв'язок між ПІІ та економічним зростанням. Наприклад, В. Істерлі зазначає, що «пільгове оподаткування та інші преференції можуть спотворити стимули та відштовхнути потенційних внутрішніх інвесторів», тобто «якщо до іноземних фірм ставляться більш сприятливо, ніж до місцевих фірм, довгостроковий вплив на зростання, швидше за все, буде негативним» [11]. Вчені стверджують, що «якщо ПІІ входять в економіку для подолання або обходу існуючих торговельних бар'єрів, обсяг і структура цих потоків не будуть пов'язані зі зростанням ефективності у довгостроковому періоді, натомість вона буде визначатися короткостроковими стимулами для максимізації прибутку» [12]. Подібними є висновки про те, що «вливання людського капіталу та нових технологій в економіку, яка перебуває в стані постійних дисбалансів і викривлень, не прискорить зростання та не вплине на виробничу функцію» [13]. Це обумовлено тим, що весь позитивний ефект буде нівелюватися перерозподілом доходів на користь нових агентів, які починають функціонувати в економіці.

Крім цього, розмір державного сектору та дії уряду також можуть бути джерелом негативного впливу на економічне зростання. Уряд може забезпечити великі інфраструктурні інвестиції «з метою залучення прямих іноземних інвестицій, але це часто призводить до збільшення дефіциту бюджету та/або зовнішнього боргу і до збільшення податкового тягаря, що є яскравим прикладом витіснення місцевих інвесторів на користь іноземних» [8].

У дослідженні, яке провели Чарковіч М. та Левін Р. з використанням даних для 75-ти країн, було зроблено висновок, що ПІІ не мають значного

незалежного впливу на економічне зростання [14]. Мвіліма Н. також не вважав ПІІ важливим інструментом розвитку. Він стверджував, що стимули та податкові канікули, запроваджені більшістю африканських країн для залучення іноземних інвестицій, не були успішними, а навпаки призвели до посилення економічних проблем окремих країн. Він зауважив, що більшість африканських країн прагнуть залучити якомога більші обсяги ПІІ, надаючи найкращі стимули для іноземних інвесторів, але іноді це призводить до ситуації, коли стимули можуть бути більшими, ніж прибуток від іноземних інвестицій, і, відповідно, відбувається погіршення стану економіки порівняно з тим, який спостерігався до зростання потоку інвестицій [15]. Як конкретний приклад вчений розглянув Замбію і дійшов висновку, що немає реальних доказів вагомості ролі ПІІ у забезпеченні економічного розвитку, оскільки метою будь-якої транснаціональної корпорації, що інвестує в економіку, є отримання прибутку, а не забезпечення розвитку. Отже, країни, що розвиваються, повинні обережно підходити до масштабного залучення ПІІ.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що інвестиції, як внутрішні, так і зарубіжні, є одним з найважливіших чинників формування ВВП країни, і водночас залежать від рівня розвитку економіки. Динаміка інвестицій, залучених в економіку країни, може мати стохастичний і непередбачуваний характер, що обумовлене реагування інвесторів на погіршення економічної ситуації через загострення економічної кризи або під час війни. Вагомий вплив інвестицій на економічний розвиток відбувається через їхнє сприяння накопиченню капіталу в суспільстві, модернізації та технологічному оновленню підприємств на основі впровадження досягнень науки і техніки. Завдяки залученню інвестиційних ресурсів створюється основа для розширення виробничих потужностей та забезпечення ефекту масштабу в економіці.

Література

1. Romer P. Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*. 1990. №98(5). P. 71–103.
2. Alguacil M., Cuadros A., Orts V. EU enlargement and inward FDI. *Review of Development Economics*. 2008. №12(3). P. 594–604.
3. Brahim M., Rachdi H. Foreign direct investment, institutions and economic growth: evidence from the MENA region. *Journal of Reviews on Global Economics*. 2014. №3. P. 328–339.
4. Yao S.J., Wei K. L. Economic growth in the presence of FDI: the perspective of newly industrializing economies. *Journal of Comparative Economics*. 2007. №35. P. 211–234.
5. Buckley P., Clegg J., Wang C. The impact of inward FDI on the performance of Chinese manufacturing firms. *Journal of International Business Studies*. 2002. №33. P. 637–655.

6. Biswas R. K., Enamul Kabir & Refat Bin Reza Rafi. Investment in Research and Development Compared to Military Expenditure: Is Research Worthwhile? Defence and Peace Economics. 2019. №30(7). P. 846-857.
7. Égert B. Investment in OECD Countries: a Primer. Comparative Economic Studies. 2021. №63. P. 200–223.
8. Yotzov V. Foreign Direct Investments and Economic Growth in Bulgaria: Theoretical Challenges and Empirical. 2020. Vol. 29 (4). P. 3-27.
9. Loungani P. and Razin A. How beneficial is Foreign direct investment for developing countries? Finance and development. 2001. Vol. 38(2) <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/06/loungani.htm>.
10. Moss T.J, Ramachandran V. and Shah M.K. Is Africa’s skepticism of foreign capital justified? Evidence from East African Firm. Working Paper. 2005. No 41. <https://www.cgdev.org/publication/africa%E2%80%99s-skepticism-foreign-capital-justified-evidence-east-african-firm-survey-data>
11. Easterly, W. How Much Distortions Affect Growth? World Bank Policy Research, 1993. URL: <https://econpapers.repec.org/paper/wbkwbrwps/1215.htm>.
12. Borensztein, E., De Gregorio, J., Lee, J. W. How does foreign direct investment affect economic growth? Journal of International Economics. 1988. Vol. 45. pp. 115-135.
13. Balasubramanyam, V. N., Salisu, M., Sapsford, D. Foreign direct investment and growth EP and IS countries. The Economic Journal. 1996. Vol. 434. pp. 92-105.
14. Carkovic M. V. and Levine R., Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth? U of Minnesota Department of Finance Working Paper. June 2002. URL: <https://ssrn.com/abstract=314924>.
15. Mwilima N. Foreign Direct Investment in Africa. Social Observatory Pilot Project. Final Draft Report. 2003. P. 29-45. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=280541525c489ff0c3c613770bd65283cabd0be4>.

Антоненко С.А.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Насипайко Д.С.

к. е. н., доцент

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ: РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну у лютому 2022 р. призвело до втрати значної частини економічного, виробничого та людського потенціалу нашої країни та порушення логістичних маршрутів доставки товарів, що, своєю чергою, негативно вплинуло на зовнішню торгівлю. У зв’язку з цим істотно зросли загрози втрати позицій України на міжнародних ринках як одного з провідних постачальників сільськогосподарської та металургійної продукції. За підсумками 2022 р. внаслідок втрат від активних бойових дій в Україні відбулося зниження